

การสอนภาษาอังกฤษและการพัฒนาที่ยั่งยืน : เส้นขนานที่บรรจบกัน

English Language Teaching and Sustainable Development
: Paradox of Convergence

ขวัญจิตต์ สุวรรณนพรัตน์ (Khwanchit Suawannoppharat)¹

บทคัดย่อ

โดยทั่วไปนักเรียนไทยได้รับการสั่งสอนโดยครูตั้งแต่วินาทีแรกที่ไปโรงเรียน บ่อยครั้งที่พวกเขาเชื่อและทำตามคำสั่งสอนของครูมากกว่าพ่อแม่ เนื่องด้วยพวกเขาใช้เวลาส่วนใหญ่ที่โรงเรียน ดังนั้นอะไรก็ตามที่ครูสอนมักฝังรากลึกในจิตใจของพวกเขาในรูปแบบของจิตสำนึกต่อสังคม เนื่องจากบทบาทของครูมีความสำคัญมากต่อนักเรียนไทย การปลูกฝังจิตสำนึกเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองดีจึงเกิดขึ้นได้ในกิจกรรมการเรียนการสอนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนซึ่งครูทำหน้าที่หลักในการจัดกิจกรรม บทความวิชาการฉบับนี้จึงมีจุดประสงค์ในการนำเสนอข้อดีของการสอนภาษาอังกฤษในการพัฒนาจิตสำนึกของนักเรียนเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชาติอย่างยั่งยืน ไม่มีใครปฏิเสธว่าชาติที่เข้มแข็งเกิดขึ้นได้เพราะพลเมืองที่ดีและเข้มแข็ง การสอนภาษาภาษาอังกฤษและการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นเส้นขนานที่บรรจบกันเนื่องจากมีจุดเริ่มต้นและจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือจากการพัฒนาปัจเจกบุคคลในชาติสู่การพัฒนาบ้านเมืองเพียงแต่วิธีการที่ต่างกัน

คำสำคัญ : การสอนภาษา, การพัฒนาที่ยั่งยืน, พลเมืองดี, จิตสำนึกต่อสังคม

¹อาจารย์, สาขาวิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000,
อีเมล : khwanchit.suw@gmail.com

Abstract

Thai students have normally been instilled by teachers since the first second they went to schools. Frequently, they believe and comply with teachers' instructions rather than their parents' as they spend most of their time at schools. What instructed by the teachers is usually embedded in the students' minds as social awareness. Since teachers' roles are significantly important for Thai students, the cultivation of awareness towards being good citizen has also been proceeded in English teaching and learning activities, especially classroom activities, in which the teachers play major roles to run the activities. This academic article aims to present the advantages of teaching English language in promoting awareness of students to be a part of national sustainable development. No one denies that strong nation is built up by good and strong citizen. Teaching English language and sustainable development are then the paradox of convergence as they have the same starting point and destination, from individuals to national development but in different ways.

Keywords : language teaching, sustainable development, good citizen, social awareness

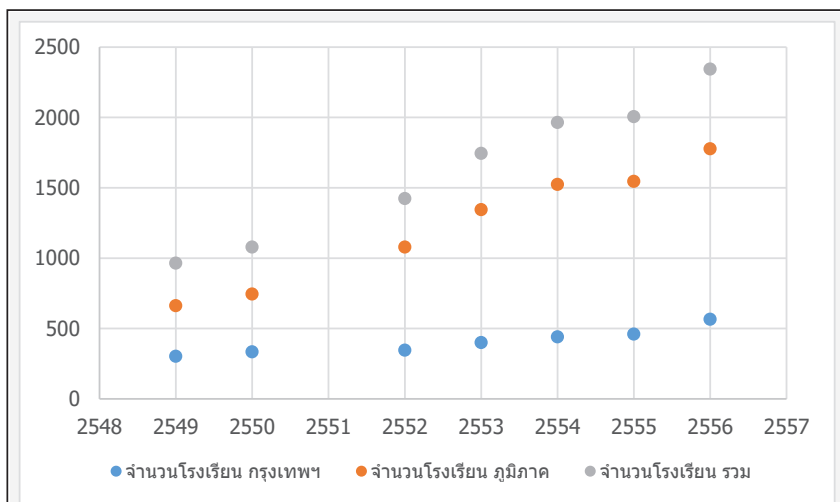
บทนำ

ประเทศไทยก้าวสู่ยุคโลกาภิวัตน์มาเป็นระยะเวลานานและอยู่ในระหว่างการเตรียมคนไทยและแรงงานไทยเพื่อรองรับการเปิดเสรีประชาคมอาเซียนในฐานะประเทศสมาชิก อย่างไรก็ตาม คนไทยจำนวนมากยังไม่พร้อมต่อการรองรับการเปิดเสรีในด้านต่าง ๆ มากนัก อุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งคือ ความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาษากลาง ในการสื่อสารระหว่างผู้คนในทุกวงการในประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียนเพราะประเทศไทย ถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศความสามารถทางภาษาอังกฤษในระดับต่ำมากหลายปีติดต่อกัน (EF English Proficiency

Index, 2016) สาเหตุหนึ่งเกิดจากคนไทยส่วนใหญ่มีความกังวลในการใช้ภาษาอังกฤษ และขาดการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีโอกาสใช้ทักษะภาษาอังกฤษเพียงในห้องเรียนเท่านั้น (ณัฐฐินรี ฤทธิรัตน์ และธัญภา ชีระมณี, 2557)

สุบิน ยุระรัช (2556) กล่าวว่า การผลิตและพัฒนาบัณฑิตไทยให้มีคุณภาพระดับอาเซียนและสากลจะไม่บรรลุเป้าหมายหากบัณฑิตไทยไม่ได้รับการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษให้อยู่ในระดับที่ใช้งานได้ ด้วยเหตุนี้คนไทยส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียน นักศึกษาจึงมีความต้องการที่จะพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษมากขึ้น จำนวนโรงเรียนสอนภาษาจึงมีจำนวนเพิ่มขึ้นตามกันเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน รวมทั้งการเปิดรายวิชาเพิ่มเติมในสถานศึกษาที่นักเรียน นักศึกษากำลังศึกษาอยู่ หากแต่นักเรียน นักศึกษาต้องจ่ายเงินเพิ่มเองเพื่อนำไปใช้ในการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นหรือการทำงานในอนาคตอันใกล้

เดือนมีนาคม พ.ศ. 2558 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้จัดเก็บภาษีโรงเรียนเอกชนประเภททวดวิชาซึ่งหมายรวมถึงโรงเรียนสอนภาษาที่มีวัตถุประสงค์ในการแสวงหากำไรทั้งหมด จึงมีการสำรวจจำนวนโรงเรียนสอนภาษาที่จัดเป็นสถานศึกษาเอกชนเพื่อแสวงหาผลกำไรพบว่า มีโรงเรียนนอกระบบประเภทสอนภาษาเพื่อแสวงหากำไรจำนวนประมาณ 984 โรงเรียนที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งหลายโรงเรียนเปิดสาขาในจังหวัดเดียวกันหรือต่างจังหวัดเพิ่มเติมอีกด้วย (ไทยพับลิก้า, 2560) นอกจากนี้จากการสำรวจในปี 2558 โดยไทยพับลิก้าบนพื้นฐานข้อมูลของกระทรวงศึกษาธิการพบว่าจำนวนทวดวิชาหลายแห่งเปิดสอนภาษาร่วมด้วย ทำให้จำนวนของรายวิชาทางภาษานอกชั้นเรียนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนก็เพิ่มขึ้นเช่นกันดังสถิติที่เปิดเผยโดย สช. ดังนี้

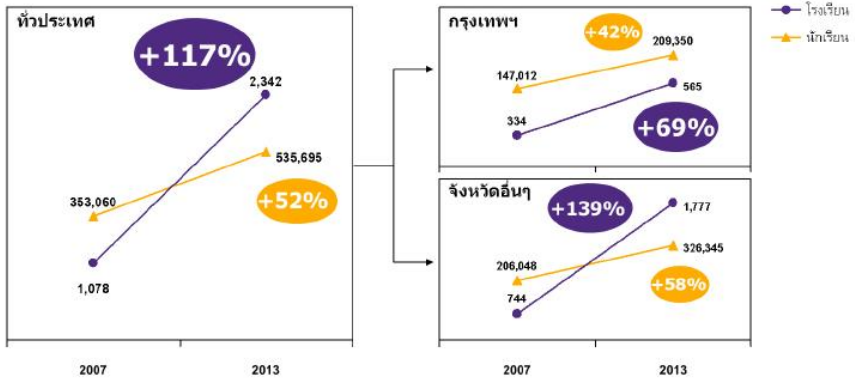
หมายเหตุ : ปี 2551 ไม่มีข้อมูล

ภาพที่ 1 สถิติจำนวนโรงเรียนกวดวิชาในประเทศไทยปี 2549-2556

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน อ้างอิงใน ไทยพับลิค้า (2558)

ภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่าจำนวนโรงเรียนกวดวิชาเพิ่มมากขึ้นทั้งในเขตกรุงเทพมหานครและภูมิภาค ในปี พ.ศ. 2552-2554 มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่จำนวนโรงเรียนกวดวิชาในเขตกรุงเทพมหานครและภูมิภาคในปี พ.ศ. 2555 เรียกได้ว่ามีความใกล้เคียงกับปีก่อนหน้า และเติบโตเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนอีกครั้งในปี พ.ศ. 2556

ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จำนวนโรงเรียนกวดวิชาที่เพิ่มขึ้นทำให้มีรายวิชานอกชั้นเรียนมากขึ้นและนับวันนักเรียน นักศึกษาที่เข้าเรียนรายวิชาเหล่านี้ก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน ด้วยการจัดการเรียนการสอนในระบบที่ไม่เพียงพอที่จะส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษาประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ที่วางไว้ในส่วนของการศึกษาและวิชาชีพ ดังปรากฏรายละเอียดเพิ่มเติมในภาพที่ 2 ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2 การขยายตัวของจำนวนโรงเรียนและนักเรียนโรงเรียนกวดวิชาในประเทศไทย
ที่มา : การวิเคราะห์โดย EIC จากข้อมูลของกระทรวงศึกษาธิการ

ภาพที่ 2 แสดงให้เห็นว่าจำนวนโรงเรียนกวดวิชาและจำนวนนักเรียนโรงเรียนกวดวิชามีมากขึ้นเป็นทวีคูณเมื่อเวลาเปลี่ยนไป นักเรียน นักศึกษาใช้เวลาในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษมากขึ้นทั้งที่มีอยู่ในระบบและนอกระบบการศึกษา การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมและความคิดเพื่อสร้างจิตสำนึกในด้านต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงสามารถทำได้ ในกระบวนการการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน โดยครูเป็นผู้วางแผนและนักเรียน นักศึกษาเป็นผู้ปฏิบัติตามแผนนั้น การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมและความคิดจึงสามารถสร้างได้ในปริมาณที่มากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากจำนวนของนักเรียนที่สนใจการเรียนรู้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เช่นเดียวกัน

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ส่งผลกระทบต่อความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ประกอบสำคัญหลัก ๆ 3 ประการคือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ทรัพยากร เศรษฐกิจที่มั่นคงของชุมชน และคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรในชุมชน การประสบความสำเร็จในองค์ประกอบทั้งสามนี้เกิดขึ้นได้ด้วยการมีส่วนร่วมของสังคม หากคนในสังคมไม่มีส่วนร่วมก็จะไม่เกิดผลลัพธ์

ใด ๆ หากคนในสังคมมีส่วนร่วมในสังคมอย่างคล่องแคล่วในฐานะพลเมืองดี พวกเขาจะได้รับผลลัพธ์ที่ดีกว่านั้นคือการพัฒนาที่ยั่งยืน (Grossman, 2015) สังคมจะยั่งยืนหยัด อย่างมั่นคงและยั่งยืนได้พลเมืองมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้น การปลูกฝังจิตสำนึกเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งควรได้รับการปลูกฝังตั้งแต่วัยเยาว์อันเป็นวัยแห่งการเรียนรู้และปราศจากความเบี่ยงเบนและความคิดเห็นส่วนตัวอันจะขัดขวางการสร้างจิตสำนึกที่ดี (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2556) บทบาทสำคัญอีกด้านหนึ่งของครู คือ การสร้างความเข้าใจและแรงบันดาลใจเพื่อหล่อหลอมลูกศิษย์ของตนให้กลายเป็นพลเมืองและพลโลกที่ดีเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การสอนภาษาอังกฤษและการสร้างจิตสำนึกต่อสังคม

แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2552-2559) มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคน จึงมีการนำเสนอดัชนีตัวชี้วัดการพัฒนาคนุสยซึ่งจัดทำขึ้นโดย United Nation Development Program (PNDP) (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2556) นอกจากนี้ การศึกษาถือเป็นแหล่งอันทรงพลังในการสร้างจิตสำนึกต่อสังคม ครูสอนภาษาอังกฤษสามารถสร้างจิตสำนึกและสร้างสังคมที่ดีกว่าได้ กล่าวคือ พวกเขาสามารถสร้างความเชื่อที่มีผลต่อพฤติกรรมในการสร้างสังคมที่ดีกว่าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Pradhan, 2016) ตามที่ Liu (2013) ได้กล่าวไว้ใน การนำเสนอผลงานทางวิชาการใน International Association of Teachers of English as Foreign Language (IATEFL) Conference 2013 on English Language Teaching (ELT) ว่าครูภาษาอังกฤษสามารถสร้างจิตสำนึกต่อสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพหากครูท่านนั้นเน้นการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นหลัก และเปลี่ยนหน้าที่ของตนเองให้เป็นพี่เลี้ยง ผู้ช่วยผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) มากกว่าผู้สอน ผู้นำการสอน การสอนภาษาอังกฤษที่ดี คือ การสอนที่มากกว่าการสอนภาษาอังกฤษ ผู้เรียนต้องได้รับทักษะอื่น ๆ ด้วยในการเรียนนอกเหนือจากทักษะทางภาษา อาทิเช่น ผู้สอนต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบ คิดวิเคราะห์ และตระหนักเห็นความสำคัญของส่วนรวม กล่าวคือ การสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม เคารพผู้อื่น เนื่องจากสังคมต้องมีความเท่าเทียมกัน กิจกรรมการเรียนการสอนต่าง ๆ ของครูต้องกระตุ้นทักษะเหล่านี้ให้เกิดขึ้นให้ได้ในขณะที่มีกิจกรรม

การเรียนการสอนภาษาอังกฤษ (Quartano & Shaw, 2013)

ครูภาษาอังกฤษมีบทบาทสำคัญในการกระจายค่านิยมและหลักการในการพัฒนาสังคม เนื่องจากการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเป็นการค้นพบและเรียนรู้วัฒนธรรมของผู้อื่น รวมทั้งวัฒนธรรมทางสังคมด้วยเช่นกัน เมื่อผู้เรียนมีการเรียนรู้เกี่ยวกับเอกลักษณ์และวัฒนธรรมทางสังคม และค้นพบและเรียนรู้วัฒนธรรมต่าง ๆ แล้วสิ่งที่เรียนรู้สามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้กับภาวะการณ์เป็นประชากร ซึ่งจะกระตุ้นให้ผู้เรียนอยากรู้ อยากเห็นเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ โดยเฉพาะเนื้อหาและกระบวนการการเป็นพลเมืองที่ดีในขณะที่ได้เรียนรู้ทางภาษาไปด้วยในเวลาเดียวกัน (Serrano, 2008) ด้วยเหตุนี้การเรียนการสอนภาษาอังกฤษในยุคสมัยใหม่จึงเน้นการบูรณาการระหว่างเนื้อหาและภาษาในการเรียนรู้ การรวมเอาความเป็นพลเมืองนั้นมีอยู่ในหลักสูตรการสอนทางภาษาอยู่แล้ว ซึ่งสร้างขึ้นจากความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องับหลักสูตร โดยกำหนดให้มีการสอนเนื้อหาโดยใช้ภาษาที่สองหรือภาษาต่างประเทศเป็นสื่อกลาง (Palmer, 2005: 122) กล่าวคือ เนื้อหาที่ใช้อาจจะเป็นอย่างอื่นได้ อาทิเช่น วัฒนธรรม ภาวะผู้นำ การจัดการธุรกิจ เป็นต้น เพื่อตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน (Nunan, 1988)

วิธีการสอนภาษาอังกฤษที่ช่วยส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกต่อสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

วิธีการสอนภาษาอังกฤษที่ประยุกต์ใช้กันแพร่หลายมีมากมายขึ้นอยู่กับบริบทและความจำเป็นของครูผู้สอน แต่ดูเหมือนว่าวิธีการสอนภาษาอังกฤษที่ช่วยส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกต่อสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เด่นชัดนั้นคือ วิธีการสอนภาษาอังกฤษที่เน้นการสอนทั้งเนื้อหาและภาษาอังกฤษซึ่งมีช่องทางให้การสอนภาษานั้นไม่ได้เน้นเพียงการสอนภาษาให้แก่ผู้เรียน แต่ต้องเน้นการเรียนรู้เนื้อหาที่เรียนด้วยเพื่อเปิดช่องให้มีการสร้างจิตสำนึกต่อสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั่นเอง ดังนั้น วิธีการสอนภาษาอังกฤษที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ได้แก่ วิธีการสอนภาษาแบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา (Content and Language Integrated Learning, CLIL)

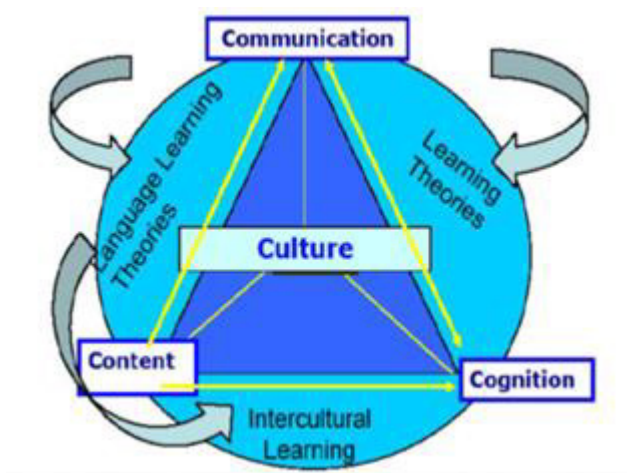
วิธีการสอนภาษาแบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา (CLIL) คือ วิธีการสอนภาษา

ที่เน้น สองทาง (dual-focused approach) โดยใช้ภาษาเป้าหมายในการเรียนการสอนเนื้อหาและภาษา (Colye, Hood & Marsh, 2010 : 1) ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการสอนแบบ CLIL จึงเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ใช้ภาษาเป้าหมายเป็นสื่อกลางในการเรียนการสอน กล่าวคือ เป็นการสอนภาษาอังกฤษที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลางในการเรียนการสอนให้นักเรียน นักศึกษาเรียนรู้เนื้อหาต่าง ๆ ในขณะที่เกิดกระบวนการการเรียนรู้เนื้อหา นักเรียน นักศึกษาได้เรียนรู้หลักภาษาไปด้วยในเวลาเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ทำให้การจัดการเรียนการสอนแบบ CLIL ช่วยเพิ่มความสุขสนุกสนานในชั้นเรียนมากขึ้น เนื่องจากบรรยากาศในการเรียนไม่เหมือนการเรียนภาษาอังกฤษแบบทั่วไปที่นักเรียน นักศึกษาต้องท่องคำศัพท์ท่องจำตารางกริยาสามช่อง หรือท่องจำรูปแบบสำนวนหรือประโยคที่ต้องใช้อีกต่อไป แต่นักเรียน นักศึกษาจะมีโอกาสมองเห็นภาพของการนำทักษะภาษาอังกฤษที่กำลังเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันจริง ๆ มากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น สอนรายวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารผ่านการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ การเรียนรายวิชานี้จึงเป็นการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านภาษาอังกฤษและเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านประวัติศาสตร์ การเรียน การสอนในรายวิชานี้จึงมีความสุขสนุกสนานและดึงดูดใจนักเรียน นักศึกษามากกว่า เนื่องด้วยจุดเน้นมีทั้งสองทาง คือ เนื้อหาที่ผู้เรียนสนใจและหลักภาษาอังกฤษที่ผู้เรียนต้องการพัฒนา

การที่ครูจะสามารถจัดการเรียนการสอนโดยประยุกต์ใช้วิธีการสอนภาษาแบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา (CLIL) ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ครูจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับกรอบแนวคิด ลักษณะเฉพาะ และวิธีการประยุกต์ใช้วิธีการสอนแบบ CLIL นี้ให้ครูและนักเรียน นักศึกษาได้รับประโยชน์สูงสุดจากกระบวนการสอนและกระบวนการการเรียนรู้ ดังนี้

1. กรอบแนวคิดการสอนภาษาแบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา (CLIL)

การเรียนและการสอนแบบ CLIL เน้นการเรียนรู้ในการใช้ภาษาอย่างเหมาะสมและใช้ภาษาในการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ (Colye et al., 2010) ซึ่งมีการดำเนินตามกรอบแนวคิดที่เรียกว่า 4Cs Framework ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

ภาพที่ 3 4Cs Framework
ที่มา : Coyle (2011)

ภาพที่ 3 แสดงให้เห็นว่า การจัดการเรียนการสอนแบบ CLIL ในบทเรียนภาษาอังกฤษนั้นต้องพิจารณากรอบแนวคิดที่เรียกว่า 4Cs Framework ซึ่งประกอบด้วย Content, Communication, Cognition และ Culture ซึ่งกรอบแนวคิด 4 ประการนี้มีรายละเอียดดังนี้

Content หมายถึง เนื้อหาที่ใช้ในการสอนอันจะนำมาซึ่งการเรียนรู้เนื้อหาและภาษา หากต้องการสร้างจิตสำนึกทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้สอนจึงจำเป็นต้องเลือกเนื้อหาและ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีเนื้อหาและประเด็นปัญหาอันจะสามารถสร้างจิตสำนึกที่ดีในฐานะพลเมืองดีแก่ผู้เรียนได้

Communication หมายถึง การเรียนรู้ภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะทางภาษาซึ่งเกิดผ่านการเรียนรู้เนื้อหา กล่าวคือ ในการพัฒนาทักษะทางภาษาผู้เรียนต้องได้ตอบ แสดงความคิดเห็น อภิปรายเกี่ยวกับประเด็นเนื้อหาที่หยิบยกขึ้นมาในบทเรียนโดยใช้ภาษาที่เรียนนั่นเอง

Cognition หมายถึง กระบวนการการเรียนรู้และกระบวนการคิดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจเนื้อหาและภาษา ดังนั้นในการจัดกิจกรรมการสอน ผู้

สอนจะเลือกจัดกิจกรรมตามระดับการเรียนรู้ที่ตนคาดหวัง โดยปกติทั่วไปจะพิจารณาทฤษฎีการเรียนรู้ของ Bloom (Bloom's Taxonomy) อันได้แก่ การเรียนรู้ 6 ระดับ คือ ความจำ ความเข้าใจ การประยุกต์ใช้ วิเคราะห์ ประเมินและคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ มาช่วยในการออกแบบบทเรียน กล่าวคือ ผู้สอนจะออกแบบกิจกรรมตามวัตถุประสงค์หรือระดับการเรียนรู้ที่คาดหวังในแต่ละบทเรียน

Culture หมายถึง การเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่าง โดยการเรียนรู้ตนเองและผู้อื่น เพื่อเพิ่มความร่วมมือในการเรียนรู้ภาษาและเนื้อหา การปลูกจิตสำนึกทางสังคมสามารถเกิดขึ้นได้ด้วยปัจจัยประการนี้ของ CLIL เช่นเดียวกัน ผู้เรียนจะมีโอกาสในการเรียนรู้ร่วมกันเนื่องจากต้องสื่อสารและโต้ตอบระหว่างกันในการเรียนรู้เนื้อหาและภาษา แต่กระนั้นก็ดี ผู้เรียนต้องเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตท่ามกลางความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะทางสังคม อันได้แก่ ยอมรับความต่าง ประนีประนอม รับฟังความคิดเห็นผู้อื่น แก้ไขปัญหาบนพื้นฐานของสังคม ไม่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง เป็นต้น ทำให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกและให้ความสำคัญต่อบรรยากาศและสังคมมากขึ้นในขณะที่เรียนรู้ภาษาและเนื้อหา

ซึ่งในการออกแบบบทเรียน CLIL ครูจำเป็นต้องยึด 4Cs Framework เป็นหลัก เนื่องจากเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามหลักการของ CLIL ดังตัวอย่างข้างล่างนี้

ตารางที่ 1 ตัวอย่างบทเรียนในการจัดการเรียนการสอน
ตามหลักการของการสอนแบบ CLIL

รายวิชา: ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร		ผู้เรียน: นิสิตชั้นปีที่ 1 เอกประวัติศาสตร์	
เวลา: 2 ชั่วโมง			
4Cs Framework	บทเรียน CLIL		
Content (เนื้อหา)	เนื้อหาหลักของรายวิชา: ประวัติศาสตร์ไทย หัวข้อบทเรียน: ความหมายและความสำคัญของประวัติศาสตร์ เนื้อหาที่สอน: 1) ความหมายของประวัติศาสตร์ 2) ความสำคัญของประวัติศาสตร์ 3) ลักษณะและประเภทของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ 3.1) หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร 3.2) หลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร		
Communication (ภาษาเพื่อการสื่อสาร)	Language of Learning - คำศัพท์หลัก: history, historical, evidence, literal, non-literal - การสร้างคำถามและตอบคำถามเกี่ยวกับประเด็นประวัติศาสตร์ต่าง ๆ - การสร้างประโยคความเดียวและความรวมในการเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ - การนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ - การเขียนเล่าเหตุการณ์ประวัติศาสตร์	Language for Learning - คำถามเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีต - Past Tenses - ส่วนวนในการเล่าเรื่องและแสดงความคิดเห็น	Language through Learning - การประยุกต์ใช้แม่แบบประโยคคำถามในบทสนทนาที่กล่าวถึงเรื่องราวในอดีต - การแยกแยะกิริยาที่ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ในอดีต - การเล่าเรื่องและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีตเกี่ยวกับสถานที่หรือบุคคลในบริบทของตนเอง

รายวิชา: ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร		ผู้เรียน: นิสิตชั้นปีที่ 1 เอกประวัติศาสตร์
เวลา: 2 ชั่วโมง		
4Cs Framework	บทเรียน CLIL	
Cognition (การรับรู้)	- ผู้เรียนเรียนรู้และเข้าใจคำศัพท์ต่าง ๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และหลักฐานเชิงประวัติศาสตร์ - ผู้เรียนเล่าเรื่องราวในอดีต - ผู้เรียนระบุความสำคัญของประวัติศาสตร์ที่มีต่อคนในชาติ - ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวประวัติศาสตร์ - ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์สถานที่และวัตถุทางประวัติศาสตร์ - ผู้เรียนประยุกต์ใช้คำศัพท์และสำนวนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในบทสนทนาในชีวิตประจำวัน - ผู้เรียนสร้างประโยคในการเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์	
Culture (วัฒนธรรม)	- การทำงานคู่และกลุ่ม - การระบุความแตกต่างของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร - การระบุความแตกต่างทางประวัติศาสตร์ของชาติไทยและชาติเพื่อนบ้านอื่น ๆ - การระบุความสำคัญทางประวัติศาสตร์	

ตารางที่ 1 นำเสนอตัวอย่างบทเรียนในการจัดการเรียนการสอนตามหลักการของการสอนแบบ CLIL ซึ่งจัดการเรียนการสอนโดยใช้ 4Cs Framework เป็นแกนจากตัวอย่างในตารางที่ 1 เป็นบทเรียนในรายวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร ใช้สอนนิสิตชั้นปีที่ 1 เอกประวัติศาสตร์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

Content

เนื้อหาหลักของรายวิชา คือ ประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งหัวข้อบทเรียนนี้คือ ความหมายและความสำคัญของประวัติศาสตร์ เนื้อหาที่สอนในบทเรียนนี้มี 3 ประเด็นคือ ความหมายของประวัติศาสตร์ ความสำคัญของประวัติศาสตร์ และลักษณะและประเภทของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรและหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร)

Communication

หลักภาษาที่ใช้ในการสอนบทเรียนนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ภาษาในการเรียนรู้ (Language of Learning), ภาษาสำหรับการเรียนรู้ (Language for Learning)

และภาษาที่เกิดขึ้นผ่านการเรียนรู้ (Language through Learning) โดยมีรายละเอียดในการสอนคือ

ภาษาในการเรียนรู้ (Language of Learning)

- คำศัพท์หลัก: history, historical, evidence, literal, non-literal
- การสร้างคำถามและตอบคำถามเกี่ยวกับประเด็นประวัติศาสตร์ต่าง ๆ
- การสร้างประโยคความเดียวและความรวมในการเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์

- การนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์
- การเขียนเล่าเหตุการณ์ประวัติศาสตร์

ภาษาสำหรับการเรียนรู้ (Language for Learning)

- คำถามเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีต
- Past Tenses
- ส่วนวนในการเล่าเรื่องและแสดงความคิดเห็น

ภาษาที่เกิดขึ้นผ่านการเรียนรู้ (Language through Learning)

- การประยุกต์ใช้แม่แบบประโยคคำถามในบทสนทนาที่กล่าวถึงเรื่องราวในอดีต

- การแยกแยะกริยาที่ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ในอดีต
- การเล่าเรื่องและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีตเกี่ยวกับสถานที่หรือบุคคลในบริบทของตนเอง

นอกจากนี้ในการรับรู้ (Cognition) ผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้และเข้าใจคำศัพท์ต่าง ๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และหลักฐานเชิงประวัติศาสตร์ เล่าเรื่องราวในอดีตด้วยภาษาอังกฤษ ระบุความสำคัญของประวัติศาสตร์ที่มีต่อคนในชาติ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวประวัติศาสตร์แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์สถานที่และวัตถุทางประวัติศาสตร์ สามารถประยุกต์ใช้คำศัพท์และส่วนวนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในบทสนทนาในชีวิตประจำวัน และสร้างประโยคในการเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ได้ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและเรียนรู้ที่จะยอมรับความแตกต่างผ่านการทำงานคู่และกลุ่ม การระบุความแตกต่างของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร การระบุความแตกต่างทางประวัติศาสตร์ของชาติไทยและชาติเพื่อนบ้านอื่น ๆ และการระบุความสำคัญทาง

ประวัติศาสตร์

กรอบแนวคิดทั้ง 4 ประการจะเห็นได้ว่าการสอนแบบ CLIL นั้นเป็นวิธีการสอนที่เหมาะสมในการสร้างจิตสำนึกทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้แก่ผู้เรียน เนื่องจากการออกแบบการสอนบนพื้นฐานความต้องการและความสนใจของผู้เรียน เนื่องจากเนื้อหาหลักที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนแบบ CLIL ต้องมาจากความต้องการของผู้เรียนซึ่งเกิดจากการสำรวจความต้องการในชั้นของการออกแบบรายวิชา จึงถือเป็นวิธีการสอนที่ช่วยพัฒนาทักษะทางเนื้อหาและภาษาของทั้งผู้สอนและผู้เรียนเนื่องจากต้องใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลางในการเรียนการสอน เพิ่มโอกาสในการแสดงความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น เป็นการสร้างแรงจูงใจในการเรียนภาษาที่ติดมากทางหนึ่ง อันจะทำให้การเรียนรู้ภาษาเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ไม่จำกัดเฉพาะประเด็นภาษาตามโครงสร้างที่น่าเบื่ออีกต่อไป หากแต่ทำให้การเรียนรู้ภาษาเกิดขึ้นผ่านการเรียนรู้เนื้อหาและสร้างจิตสำนึกทางสังคมให้แก่ผู้เรียนโดยไม่รู้ตัว สิ่งนี้สำคัญมากต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเนื่องจากจะสามารถส่งผลทางบวกต่อผู้เรียนในทั้งปัจจุบันและอนาคต

2. ข้อดีของการสอนภาษาแบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา

การสอบแบบ CLIL ถือเป็นวิธีการสอนที่เหมาะสมวิธีหนึ่งซึ่งส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ที่คล่องแคล่ว (active participation) ของผู้เรียนในการพัฒนาทักษะความรู้ ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการคิดวิเคราะห์และทักษะทางภาษา เป็นวิธีการสอนที่สามารถเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้ของผู้เรียนและการเรียนรู้ภาษาจากเนื้อหาหรือบริบททางภาษา เป็นวิธีการสอนแบบหนึ่งที่ยกแบบการสอนบนพื้นฐานของความสนใจและความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก (Colye, Hood & Marsh, 2010; Dalton-Puffer, 2011; Jappinen, 2005; Martinez, 2011) ดังนั้นผู้เรียนจึงมีแรงจูงใจในเชิงบวกในการเรียนรู้ผ่านวิธีการสอนภาษาแบบบูรณาการเนื้อหาและภาษานี้ อันจะส่งผลดีต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งด้านเนื้อหาและภาษา การสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมผ่านการเรียนรู้เนื้อหาและภาษาจึงเกิดขึ้นได้ไม่ยาก อีกทั้งยังเป็นวิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนในทุกระดับ (Bonces, 2012; Mephisto et al., 2008)

3. ความแตกต่างระหว่างการสอนแบบ CLIL และการสอนภาษาในรูปแบบอื่น

วิธีการสอนแบบ CLIL แตกต่างจากวิธีการสอนภาษาในรูปแบบสองภาษา (Bilingual Education) เนื่องจากวิธีการสอนแบบ CLIL ใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลางในการเรียนการสอนเนื้อหาในรายวิชาภาษาอังกฤษ การสื่อสารในทุกกระบวนการดำเนินไปโดยใช้ภาษาอังกฤษในทุกกิจกรรมการเรียนการสอน แต่วิธีการสอนภาษาในรูปแบบสองภาษานั้นใช้ภาษาอังกฤษและภาษาไทยเป็นสื่อกลางในการเรียนการสอน และต่างจากการสอนภาษาโดยเน้นเนื้อหา (Content-Based Instruction, CBI) ตรงที่กิจกรรมการเรียนการสอนตามวิธีการสอนแบบ CLIL นั้นเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สื่อสารได้ตอบโดยการใช้อย่างมากกว่า CBI (Marsh, 2002) โดยสรุปโดยหลักการการสอนภาษาแบบ CLIL ต่างจากการสอนแบบ CBI สามประการด้วยกันคือ ประการแรก การสอนแบบ CLIL ใช้ภาษาเป้าหมายเป็นสื่อกลางในการเรียนการสอนโดยสมบูรณ์เพียงภาษาเดียว ในขณะที่ CBI สามารถจัดการเรียนการสอนเป็นสองภาษาได้ ประการที่สอง การสอนแบบ CLIL เน้นการจัดกิจกรรมโดยพิจารณาหลัก 4Cs (Content, Communication, , Culture, Cognition) โดยที่ CBI เน้นเพียงเนื้อหาและภาษาเพียงสองอย่างเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการกล่าวไว้ว่าการเรียนการสอนแบบ CLIL กระตุ้นให้ผู้เรียนมีปฏิริยาโต้ตอบมากกว่าการเรียนการสอนแบบ CBI นั้นเอง และประการที่สาม เป้าหมายของการจัดการเรียนการสอนแบบ CLIL คือ ความรู้ระหว่างวัฒนธรรม (intercultural knowledge) ความเข้าใจเนื้อหาและภาษา ความสามารถในการสื่อสารโดยใช้ภาษา และการสร้างทัศนคติที่ดีต่อเนื้อหาและภาษาที่เรียน ในขณะที่การสอนแบบ CBI มุ่งให้ผู้เรียนเรียนรู้เนื้อหาทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับภาษาที่เรียน (Dalton-Puffer et al., 2010; European Commission, 2008; Lasagabaster, 2008; Nikula, 2010).

4. การสอนแบบ CLIL กับการสร้างจิตสำนึกต่อสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เมื่อมีการประยุกต์ใช้การสอนแบบ CLIL ในการจัดการเรียนการสอน ผู้เรียนอาจมีจิตสำนึกต่อสังคมที่ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแสดงออกทางอารมณ์ เช่น

การแสดงให้เห็นความรู้สึกไม่พอใจหรือโกรธที่ไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเสียความรู้สึก รับฟังข้อคิดเห็นที่แตกต่างของผู้อื่น เข้าใจข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของตนเองและผู้อื่นจึงทำให้สามารถควบคุมการแสดงออกทางอารมณ์ได้ดี และผู้เรียนเรียนรู้ที่จะให้รางวัลและกล่าวชมเชยผู้อื่น ในขณะเดียวกันการเรียนรู้และพัฒนาทักษะทางภาษามีประสิทธิภาพไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ซึ่งเนื้อหาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามความต้องการของผู้เรียนและผู้สอน และไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาใดก็สามารถสร้างจิตสำนึกต่อสังคมให้แก่ผู้เรียนได้ทั้งสิ้นผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้สิ่งใกล้ตัวในรูปแบบของการสื่อสารและการทำงานกลุ่ม (De Diezma, 2012; Logioio, 2010) ดังที่ Harrop (2012: p.66) ได้กล่าวยืนยันอีกทางหนึ่งว่าการสอนแบบ CLIL นำมาซึ่งจิตสำนึกเกี่ยวกับความต่างระหว่างบุคคล โดยผ่านทางการเรียนรู้เนื้อหาและภาษา ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผู้อื่นในสังคม เพื่อยอมรับความต่างของกันและกันและเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้าหากันเพื่อการสร้างผลงานทางการเรียนรู้ต่าง ๆ

บทสรุป

การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา (CLIL) ไม่เพียงแต่ส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาและยังช่วยในการพัฒนาความรู้ทางด้านเนื้อหา และสร้างจิตสำนึกทางสังคมที่ดีอันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้เรียนให้ความสำคัญต่อตนเองและครอบครัวในปริมาณที่เท่าเทียมกันมากขึ้นอันจะช่วยให้สังคมสงบสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต จึงกล่าวได้ว่าการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาหากมีการประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลายจะสามารถสร้างพลเมืองและพลโลกที่ดีได้อีกไม่น้อยเลยทีเดียว กล่าวคือ การจัดการเรียนการสอนแบบ CLIL นั้นจำลองสังคมไว้ในห้องเรียนให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และการปรับตัวในขณะที่เรียนรู้เนื้อหาและภาษา เช่นเดียวกันกับชีวิตจริงของผู้เรียนซึ่งเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตพวกเขามีสิ่งที่ต้องการเรียนรู้อยู่เสมอ ในขณะเดียวกัน พวกเขาต้องเรียนรู้ที่จะยอมรับความแตกต่างระหว่างกันและปรับตัวเข้าหากันเพื่อการพัฒนาทางสังคมที่ยั่งยืนนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- ณัฏฐ์นรี ฤทธิรัตน์ และธัญภา ชีระมณี. (2557). ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษาไทย. **Graduate Research Conference**. 2839-2848.
- ไทยพับลิก้า. (2558). ร.ร.กวดวิชาโตไร่ขีดจำกัด 9 อันดับแรกมีสาขารวมกันเกือบ 300 แห่งทั่วประเทศ ช่วง 7 ปีที่ผ่านมาขยายปีละ 200- 300 แห่ง. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2560 จาก <https://thaipublica.org/2015/02/tutor-1/>
- ไทยพับลิก้า. (2560). สำรวจโรงเรียนนอกระบบ “สอนภาษา” อีกธุรกิจที่ไม่ต่างจาก “กวดวิชา” แต่ไม่ต้องเสียภาษี พบเปิดสอนรวมกว่า 900 แห่ง. สืบค้นเมื่อ 13 ธันวาคม 2560 จาก <https://thaipublica.org/2015/10/tutor-8/>
- ลภัส อัครพันธุ์. (2558). โอกาสการเติบโตของธุรกิจโรงเรียนกวดวิชาและผลจากการเก็บภาษี. กรุงเทพฯ: Economic Intelligence Center.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2556). **สภากรรมการการศึกษาไทยในเวทีโลก พ.ศ. 2556**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประเมินผลการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุบิน ยุระรัช. (2556). การพัฒนาคุณภาพบัณฑิตไทยสู่อาเซียน. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, 15(4), 142-153.
- Bonces, J. R. (2012). Content and Language Integrated Learning (CLIL): Considerations in the Columbian context. **Gist Education and Learning Research Journal**, 6, 177-189.
- Colye, D., Hood, P. & Marsh, D. (2010). **CLIL: Content and Language Integrated Learning**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dalton-Puffer, C. (2011). Content-and-Language Integrated Learning: From practice to principle. **Annual Review of Applied Linguistics**, 31, 182-204.

- Dalton-Puffer, C., Nikula, T., & Smit, U. (2010). Charting policies, premises and research on Content and Language Integrated Learning. In C. Dalton-Puffer, T. Nikula & U. Smit (Eds.), **Language use and language learning in CLIL classroom** (Vol. 7, 1-22). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- De Diezmaz, E. N. M. (2012). CLIL and development of emotional competence. **A Journal of English and American Studies**, 45, 53-73.
- EF English Proficiency Index. (2016). **The World's Largest Ranking of Countries by English Skills**. Retrieved on 7th October 2017 from <http://www.ef.co.th/epi/regions/asia/thailand/>.
- European Commission. (2008). **Multilingualism-content and Language Teaching**. Retrieved on 16th October, 2017 from http://ec.europa.ed/education/languages/language-teaching/doc236_en.htm.
- Grossman, N. (2015). **Thailand's sustainable development sourcebook**. Bangkok: Editions Didier Millet.
- Jappinen, A. K. (2005). Thinking and content learning of mathematics and science as cognitional development in Content and Language Integrated Learning (CLIL): Teaching through a foreign language in Finland. **Language and Education**, 19(2), 148-169.
- Lasagabaster, D. (2008). Foreign language competence in Content and Language Integrated courses. **The Open Applied Linguistics**, 1, 31-42.
- Liu, J. (2013). **ELT tomorrow**. Retrieved on 13th October 2017 from <http://goo.gl/TzQfA1>.
- Logioio, A. J. (2010). **Raising intercultural awareness at primary level through storytelling within a CLIL approach**. Retrieved on 12th October 2017 from <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.465.1093&rep=rep1&type=pdf>.
- Harrop, E. (2012). Content and Language Integrated (CLIL): Limitation and Possibilities. **Encuentro**, 21(62), 66.

- Martinez, M. R. P. (2011). CLIL and cooperative learning. **Eneuentro**, 20, 109-118.
- Marsh, D. (2002). **CLIL/EMILE-The European dimension: Actions, trends, and foresight potential public services contract**. DG EAC: European Commission.
- Mephisto, P., Frigols, M. J., & Marsh, D. (2008). **Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in bilingual and multilingual education**. London: MacMillan.
- Nikula, T. (2010). Effects of CLIL on a teacher's language use. In C. Dalton-Puffer, T. Nikula & U. Smit (Eds.), **Language use and language learning in CLIL classroom** (pp. 105-124). Amsterdam, the Netherlands: John Benjamins.
- Nunan, D. (1988). **Syllabus design**. Oxford: Oxford University Press.
- Palmer, C. (2005). Task-based learning for citizenship. In A. Osler & H. Starkey (Eds.), **Citizenship and language learning: International perspectives** (121-131). Stoke-on-Trent, UK: Trentham Books.
- Pradhan, S. (2016). English language teaching: A next gate to social awareness. **International Journal of Humanities, Arts and Social Sciences**, 2(4), 156-158.
- Quartano, K. & Shaw, P. (2013). **Lessons in life that matter**. Retrieved on 14th October 2017 from <http://goo.gl/I90Bgf>.
- Serrano, J. R. (2008). **ELT and citizenship: Basic principles to raise social awareness through language teaching**. 15(1), 63-82.

